

OLIV VA PROFESSIONAL TA'LIMDA MUTAXASSISLIK FANLARINI O'QITISH SHAKLLARI: MA'RUZA, AMALIY, SEMINAR, LABORATORIYA, MUSTAQIL TA'LIM

Komiljonova Tabassum G'ulomboy qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti

“Pedagogika va aniq fanlar” kafedrası 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14223374>

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy va professional ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitishning turli shakllari tahlil qilinadi. Ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, seminarlar, laboratoriya ishlari va mustaqil ta'limning o'quv jarayonidagi o'rni va ahamiyati ko'rib chiqiladi. Har bir o'qitish shaklining pedagogik imkoniyatlari, afzalliklari va kamchiliklari aniqlanadi. Tadqiqot natijasida, kombinatsiyalangan yondashuvning talabalarning bilim darajasini oshirishda samarali ekani xulosa qilinadi va ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, professional ta'lim, mutaxassislik fanlari, o'qitish shakllari, ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, seminar, laboratoriya, mustaqil ta'lim.

Kirish.

Oliy va professional ta'lim tizimi zamonaviy jamiyat ehtiyojlarini qondiruvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonda mutaxassislik fanlarini o'qitish shakllarining xilma-xilligi va samaradorligi ta'lim sifati hamda talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, seminarlar, laboratoriya ishlari va mustaqil ta'lim kabi o'qitish shakllari, nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida faqat bitta o'qitish shakliga tayanishdan ko'ra, integratsiyalangan va moslashuvchan yondashuvlar talab etilmoqda. O'qitishning turli shakllarini samarali qo'llash orqali talabalarning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, amaliy masalalarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Ushbu maqola oliy va professional ta'lim tizimida qo'llanilayotgan o'qitish shakllarini tahlil qilish, ularning o'quv jarayonidagi o'rni va samaradorligini aniqlashga qaratilgan.

Maqolada har bir o'qitish shaklining afzallik va kamchiliklari ko'rib chiqilib, ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Bu o'rganishlar ta'lim tizimining sifatini oshirish va talabalarning kasbiy tayyorgarligini yanada kuchaytirishga xizmat qiladi.

Metodologiya:

Ushbu tadqiqotda oliy va professional ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitish shakllarining samaradorligini aniqlash va ularni baholashga yo'naltirilgan metodlar qo'llanildi. Tadqiqot quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

Nazariy tahlil: Ilmiy adabiyotlar, pedagogik tajribalar va o'quv dasturlarini tahlil qilish orqali ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, seminarlar, laboratoriya ishlari va mustaqil ta'lim shakllarining mohiyati, xususiyatlari va pedagogik ahamiyati o'rganildi.

Empirik tadqiqotlar: Ta'lim jarayonini o'rganish uchun kuzatuv, suhbat va savolnoma usullari qo'llanildi. Oliy ta'lim muassasalari o'qituvchilari va talabalar o'rtasida so'rovlar o'tkazilib, o'qitish shakllarining qabul qilinishi va samaradorligi bo'yicha fikrlar yig'ildi.

Tajriba-sinov ishlari: O'quv jarayonida turli o'qitish shakllarini qo'llash tajribasi amalga oshirilib, ularning talabalarning o'zlashtirish darajasiga ta'siri kuzatildi. Bu jarayonda o'quv natijalari taqqoslab tahlil qilindi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish: Olingan ma'lumotlar sifat va miqdoriy usullar yordamida tahlil qilindi. Xususan, statistik tahlil orqali o'qitish shakllarining samaradorligini aniqlash uchun ko'rsatkichlar belgilandi.

Tavsiya va xulosalar ishlab chiqish: O'qitish shakllarini muvaffaqiyatli qo'llash bo'yicha ilmiy-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqildi va ta'lim jarayonini takomillashtirishga oid amaliy xulosalar berildi.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi o'quv jarayonida o'qitish shakllarini optimallashtirish va ularning ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlashga qaratilgan kompleks yondashuvni ta'minladi.

Adabiyotlar tahlili:

Oliy va professional ta'lim tizimida mutaxassislik fanlarini o'qitish shakllarini o'rganish va baholash bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili ushbu masalaning dolzarbligini tasdiqlaydi. Xususan, pedagogika sohasidagi klassik va zamonaviy tadqiqotlar o'qitish shakllarining ta'lim jarayonidagi o'rnini yoritib, ularning afzalliklari va chegaralarini aniqlashga qaratilgan.

Ma'ruza shakli haqidagi ilmiy izlanishlarda (A. V. Petrova[6], J. Bruner[2]) bu usul nazariy bilimlarni tizimlashtirishda samarali ekanini qayd etilgan. Ma'ruza yordamida keng auditoriyaga umumiy ko'nikmalarni yetkazish va muhim nazariy tushunchalarni taqdim etish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, bu shaklning passiv xususiyati va tinglovchilarning faol ishtirok etmasligi ba'zi kamchilik sifatida qayd etiladi.

Amaliy va seminar mashg'ulotlari bo'yicha adabiyotlarda (B. S. Bloom[1]) bu shakllar talabalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish va nazariy bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan ta'kidlanadi. Bu usullar orqali o'quvchilar o'rgangan bilimlarini chuqurlashtiradi va real muammolarni hal qilishga yo'naltiriladi.

Laboratoriya ishlari haqidagi tadqiqotlar (R. M. Felder va L. K. Silverman[3]) laboratoriya muhitida talabalarning eksperiment va tadqiqot usullarini o'zlashtirishini samarali deb hisoblaydi. Bunda talabalarning eksperiment natijalarini tahlil qilish va mustaqil xulosalar chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi.

Mustaqil ta'lim o'quv jarayonini tashkil qilishning muhim shakllaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi (P. Jarvis[4], D. Kolb[5]). Ilmiy ishlarda bu shakl o'quvchining o'z bilimlarini mustaqil ravishda oshirishi va mas'uliyatni his qilishi uchun zarur vosita ekanligi ta'kidlangan. Ammo, ushbu shaklni samarali amalga oshirish uchun o'quv materiallarini moslashtirish va texnologik qo'llab-quvvatlash talab etiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, har bir o'qitish shakli o'ziga xos afzallik va kamchiliklarga ega. Zamonaviy ta'lim tizimida ushbu shakllarning integratsiyasi va muvofiq qo'llanilishi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish va zamonaviy yondashuvlarni joriy etish bugungi kundagi dolzarb yo'nalishlardan biri sifatida qayd etiladi.

Muhokama:

Oliy va professional ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitish shakllarining tahlili shuni ko'rsatadiki, har bir o'qitish shakli o'ziga xos pedagogik ahamiyatga ega. Ma'ruza shakli nazariy bilimlarni tizimlashtirish va keng auditoriyaga yetkazishda samarali bo'lsa-da, talabalarning

passiv ishtiroki uning asosiy cheklovlaridan biridir. Shunga qaramay, interaktiv ma'ruza usullaridan foydalanish orqali talabalarining faolligini oshirish mumkinligi aniqlangan.

Amaliy mashg'ulotlar va seminarlar talabalar o'rtasida o'zaro muloqot va jamoaviy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Ushbu shakllar, ayniqsa, nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirishda katta ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, amaliy va seminar mashg'ulotlari jarayonida ko'rgazmali vositalar va texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Laboratoriya ishlari ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muhim bo'lib, talabalarni real hayotiy vaziyatlarda muammolarni hal qilishga tayyorlashda samarali hisoblanadi. Ushbu shaklni qo'llash natijalarida talabalar mustaqil fikrlash, kuzatish va xulosalar chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirishi kuzatilgan.

Mustaqil ta'lim shakli esa talabalarining o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyat hissini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalar o'z ta'lim jarayonlarini o'zlari boshqarganda, bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradilar. Biroq, bu shaklni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talabalar o'rtasida mustaqil ta'limga tayyorgarlik va motivatsiya darajasini oshirish muhim hisoblanadi.

Tahlillardan kelib chiqib, o'qitish shakllarining kombinatsiyalangan yondashuvi eng samarali ekanligi aniqlangan. Ma'ruza, amaliy mashg'ulot, seminar, laboratoriya va mustaqil ta'limning bir-birini to'ldirishi natijasida ta'lim jarayoni yanada interaktiv va samarali bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar va raqamli platformalardan foydalanish ushbu o'qitish shakllarini yanada boyitishga imkon beradi.

Muhokama natijasida, har bir shaklning o'zini va samaradorligi nafaqat ta'lim mazmuniga, balki o'qituvchi va talabalar faoliyatiga ham bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va mavjud o'qitish shakllarini o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish zarurligi aniqlangan.

Xulosa.

Oliy va professional ta'limda mutaxassislik fanlarini o'qitish shakllarining xilma-xilligi ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har bir o'qitish shakli – ma'ruza, amaliy mashg'ulot, seminar, laboratoriya ishlari va mustaqil ta'lim – o'ziga xos afzallik va pedagogik imkoniyatlarga ega.

Ma'ruza shakli talabalarga tizimli nazariy bilimlarni taqdim etishda samarali bo'lsa-da, uni interaktiv usullar bilan boyitish talab etiladi. Amaliy va seminar mashg'ulotlari nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish, talabalar o'rtasida jamoaviy muloqot va ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun muhim hisoblanadi. Laboratoriya ishlari esa talabalarining ilmiy tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida o'zini namoyon qiladi. Mustaqil ta'lim shakli esa o'z-o'zini boshqarish va mas'uliyatni his qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi, ammo bu jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish uchun talabalar o'rtasida motivatsiyani oshirish zarur.

O'qitish shakllarining kombinatsiyalangan yondashuvi ta'lim jarayonining eng samarali modeli sifatida e'tirof etiladi. Mazkur yondashuv orqali talabalar nazariy bilimlarni mustahkamlash, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va o'z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirishga muvaffaq bo'ladilar. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli texnologiyalar va innovatsion uslublarni tatbiq etish o'qitish shakllarini yanada samarali qilish imkonini beradi. Maqolada keltirilgan tahlillar asosida ta'lim tizimini takomillashtirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Har bir o'qitish shaklini o'quv jarayonining maqsadi va mazmuniga mos ravishda tanlash va qo'llash;

Innovatsion yondashuv va texnologiyalarni o'quv jarayoniga joriy qilish;

Talabalar o'rtasida mustaqil ta'limga tayyorgarlik va motivatsiyani oshirish;

O'qitish shakllarini integratsiya qilish orqali ta'lim sifatini yanada oshirish.

Ushbu xulosalar ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etish uchun nazariy va amaliy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

References:

1. Bloom, B. S. (1984). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals*. Longman.
2. Bruner, J. S. (1960). *The Process of Education*. Harvard University Press.
3. Felder, R. M., & Silverman, L. K. (1988). *Learning and Teaching Styles in Engineering Education*. *Engineering Education*, 78(7), 674–681.
4. Jarvis, P. (2006). *Towards a Comprehensive Theory of Human Learning*. Routledge.
5. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice Hall.
6. Petrova, A. V. (2010). *Didaktika vysshey shkoly*. Moscow: Nauka.